

GLOBALIZACIJA

Priredio: Anđelko Milardović

Pan liber, Osijek – Zagreb – Split, 1999.

U današnje vrijeme omiljena je riječ globalizacija. To je, vjerojatno, i razlog objavljivanja zbirke radova *Globalizacija*, treće knjige u *Biblioteci Vanjska politika i međunarodni odnosi*, u izboru A. Milardovića. Na 232 stranice teksta je 11 radova, te odabrana bibliografija o globalizaciji. Malo je nejasno, međutim, koji je bio kriterij odabira radova za zbornik. Nejasnoća dijelom nestaje ako prihvatimo objašnjenje u promidžbenom katalogu izdavačke kuće Pan liber da je riječ o djelima recentnih autora, koji su se bavili pitanjem globalizacije.

Zbornik *Globalizacija* se sastoji od 6 poglavlja: I. *Uvod* (str. 9–32), II. *Metodološki okvir* (str. 35–68), III. *Globalizacija u ekonomiji i politici* (str. 71–128), IV. *Globalizacija, kultura, identitet* (str. 131–199), V. *Pogovor* (str. 201–210), VI. *Odabrana bibliografija* (str. 213–232).

U uvodnoj studiji *Globalizacija* A. Milardović i Đ. Njavro razmatraju teorijske koncepte globalizacije. Postavljaju pitanje, je li se globalizacija počela uobličavati u sociologiji, politologiji i ekonomiji kao odgovor na Wallersteina, Cardosovu i Aminovu teoriju ili se, pak, izvori nalaze u djelima Rostowa i Parsonsa, te kasnije Robertsona, koji je na temeljima Parsonsa razvio cjelovitu teoriju globalizacije. Je li zaista riječ o novoj znanstvenoj paradigmi, kako prema Milardoviću i Njavri tvrdi D. Rodin (str. 9). Baveći se Fukuyamom, Huntingtonom i Giddensom autori objašnjavaju pojmove modernizacija, globalizacija i tranzicija, te njihove etape. S gledišta politologije globalizacijski se proces javlja u tri oblika, i to kao nastajanje globalnog političkog poretka, stvaranje nacionalnih država i rast regionalističkih partikularizama. U kakvom su odnosu globalizacija i sociokulturni razvitak Hrvatske, sljedeće je pitanje koje autori žele razlučiti. Nove nacionalne države u Srednjoj i Istočnoj Europi, smatraju Milardović i Njavro, tek su počele uživati teško stečenu nacionalnu suverenost, te one stoje pred dvojnom "ulaska u Europsku uniju ili odustajanja od toga. Kako u tom slučaju izgledaju scenariji prihvaćanja i odbijanja integra-

cije (globalizacije)" (str. 24), pitaju se autori. Što se događa s hrvatskim nacionalnim i kulturnim identitetom u procesu globalizacije? Hrvatska mora razvijati svoj nacionalni i kulturni identitet kako bi osigurala glavni cilj: "socio-gospodarski razvoj temeljen na načelima samoodržanja zajednice" (str. 28). O utjecajima globalizacije na gospodarstvo raspravlja se u zadnjem dijelu uvodne studije.

U drugom poglavlju *Metodološki okvir* nalaze se radovi R. Robertsona *Globalizacija kao problem* i U. Becka *Što je globalizacija?*

Robertson objašnjava pojam globalizacije koji se kao ideja odnosi na "jačanje svijesti o svijetu kao cjelini", a ono što se danas naziva globalizacijom zapravo je bilo u središtu radova Comtea, Saint-Simona i Marxa. Durkheim, Weber, Simmel i njihovi suvremenici su se bavili pretežno problemima "socijalnosti", a manje globalizacijom. "Tako se sociologija", kaže Robertson, "počela baviti društvima, često na komparativni način, dok su se discipline međunarodnih odnosa (i dijelom političke znanosti) njima bavili interaktivno, kao međudržavnim odnosima." (str. 44)

Beck već u samom naslovu postavlja pitanje: što je globalizacija? Pod globalizmom Beck shvaća da "svjetsko tržište potiskuje ili nadomještuje političko djelovanje, tj. ideologiju vlasti nad svjetskim tržištem, ideologiju neoliberalizma" (str. 64). Globalizacija, kaže dalje Beck, znači ne-svjetska država, svjetsko društvo bez svjetske države i bez svjetske vlade. Beckov esej je podijeljen na tri dijela: Što se shvaća globalizacijom?, Zabune globalizma i Odgovori na globalizaciju.

Radovi D. Tapscotta, U. Becka i Z. Brzezinskog nalaze se u trećem poglavlju zbornika *Globalizacija u ekonomiji i politici*.

U radu *Dvanaest tema nove ekonomije* D. Tapscott kaže da se suvremeno društvo razlikuje od staroga u dvanaest međusobno povezanih gledišta. To su znanje, digitalizacija, virtualizacija, molekularizacija, integracija/umreživanje putem Interneta, disintermedijacija, konvergencija, inovacija, prozumacija, trenutnost/trenutačnost, globalizacija i nesklad.

U ovom se poglavlju nalaze dva Beckova eseja: *Policentrična svjetska politika* i *Zablude globalizma*. Ovi eseji predstavljaju dva od triju eseja koja je Beck prije naveo kao dijelove prvog rada *Što je globalizacija?*, iz istoimene

knjige *Was ist Globalisierung?* Za globalnu eru vrijedi, smatra Beck, da nacionalne države ne mogu postojati bez globalnih društava, a globalna društva ne mogu postojati bez nacionalnih država i nacionalnih društava. Zbog toga, nastale blokade, slomovi i otvorena pitanja stvaraju politički napetu situaciju, zaključuje Beck. U drugom eseju *Zabluda globalizma* Beck ističe da postoji deset zabluda globalizma: metafizika svjetskog tržišta; takozvana slobodna svjetska trgovina; privredno se (još) radi o internacionalizaciji, ne globalizaciji; dramaturgija rizika; bespolitičnost kao revolucija; mit o linearnosti; kritika katastrofičnog mišljenja; crni protekcionizam; crveni protekcionizam; zeleni protekcionizam.

U radu *Hegemonija novog tipa. Globalni sustav poretka SAD* Z. Brzezinski kaže da je prevlast Amerike stvorila novi međunarodni poredak, koji mnoga obilježja američkog sustava u inozemstvu ne samo kopira već i institucionalizira: "kolektivna sigurnosni sustav uključujući integrirane zapovjedne i vojne strukture ...; regionalna ekonomska kooperacija i specijalizirane institucije za globalnu suradnju ...; načini postupka usmjereni na konsenzusom orijentirano odlučivanje ...; favoriziranje demokratskog članstva unutar najvažnijih saveza; globalna rudimentarna ustavna i pravna struktura ..." (str. 115). "Taj se sustav ponajviše razvio u doba Hladnog rata kao dio nastojanja Amerike da svog sukunkurenta za globalnu prevlast, tadašnji Sovjetski Savez, drži u šahu. Globalnoj se primjeni sustava otvorio put kada je protivnik posrnuo, a Amerika postala prva i jedina svjetska sila" (str. 116), zaključuje Brzezinski.

U četvrtom se poglavlju *Globalizacija, kultura, identitet* nalaze radovi T. Spybey, F. J. Lechnera i N. Smelsera.

Spybey u članku *Zapadna kultura kao prva doista globalna kultura* nastoji ocrtati uspon europske civilizacije i njen utjecaj na ostatak svijeta. Europljani su kolonizirali ostale dijelove svijeta. Pri tome su, kaže Spybey, presađivali europske kulturne institucije s područja obrazovanja, komunikacije, politike i države-nacije, gospodarstva (trgovine i industrije), zakonodavstva i uprave. Implikacije takvih utjecaja su vrlo široke pa su dovele do uspona zapadne kulture kao prve globalne svjetske kulture.

Modernizam se kao ideja i civilizacijski oblik suočio s mnogim intelektualnim i prak-

tičnim izazovima, piše F. J. Lechner u radu *Suprotiva modernizmu: antimodernizam u globalnoj perspektivi*. Lechner započinje prikazom kritika standardnih liberalističkih shvaćanja, zatim se preko definiranja modernizma i "moderla" modernizma pozabavio podnaslovom poglavlja želeći pokazati trenutačnu važnost modernizma na globalnoj sceni.

Posljednji rad u ovom poglavlju je *Kultura i integracija* N. Smelsera, koji smatra da ljudska društva svoju trajnost i koherentnost zahvaljuju teritorijalnoj, ekonomskoj i kulturnoj integraciji. U našem svijetu koji se internacionalizira, kaže Smelser, kulture teku u, iz, oko i preko državnih granica a na nacionalnoj razini utjecaji idu iz središta prema periferiji i obratno. Smelser se poziva na Hannerza koji je Pariz, London, Bruxelles i Miami nazvao "nekim od glavnih kulturnih središta Trećeg svijeta" te smatrao da "globalizacija ne dovodi do kulturne homogenizacije nego samo nadomješta jedno šarenilo drugim; to novo šarenilo temelji se više na međupovezanosti nego na autonomiji pojedinačnih kultura." (str. 193)

Pogovor je napisao Ž. Paić, kao esej *Globalizacija – postmoderna utopija*. Paić kaže da bi sve što vrijedi za priču o postmoderni uskoro moglo vrijediti i za nastavak iste priče "drugim teoretskim sredstvima". Pri tom smatra da je postrijedi novi pojam – globalizacija – koju on naziva "sveprožimljuća duhovna 'mantra' fin de sieclea". Kao bitnu razliku između globalizacije i postmoderne Paić navodi da je globalizacija kao pojam došla iz stvarnoga svijeta, dok je postmoderna proizašla iz filozofije. Paić zaključuje: "No bez obzira na svu retoriku utopijske priče o globalizaciji, bez obzira na neodređenost pojma i na određenost ekonomskih i tehnoloških interesa razvijenih postindustrijskih društava u trci za profitom, jer time što postoje transnacionalni koncertni nije dokinuta moć nacionalnih država niti regionalnih saveza u svijetu, društveno-humanističke znatnosti, politika i kultura nalaze se u vremenu radikalnog iščeznuća tradicionalnih vrijednosti. Neće globaliziranje odstraniti egzotiku nacionalnih kuhinja, folklor i zavičajne kulture, kao što neće nekim tehnolojskim čudom – kako su vjerovali svi naivni utopisti, neovisno bili socijalističkoga ili kakvog drugog filantropskog predznaka dokinuti moć začaravanja totemima nacije i/ili plemena." (str. 210)

Na kraju se zbornika nalazi *Odabrana bibliografija o globalizaciji* koju je priredio A. Vu-

kić. Bibliografija je podijeljena na četiri teme: opća djela o globalizaciji; politika i globalizacija; kultura, nacionalni identitet i globalizacija; ekonomija i globalizacija; te na literaturu o globalizaciji na hrvatskom jeziku. Radovi koji se nalaze u ovoj odabranoj bibliografiji uglavnom su novijeg datuma (objavljeni nakon 1970. godine, osim nekoliko iznimaka).

Zbornik *Globalizacija* donosi nešto novo i ne donosi ništa novo. Ne donosi ništa novo u smislu da se u njemu nalaze radovi koji su već objavljeni kao članci u knjigama ili u zbornicima, međutim, novo je to što su na hrvatski jezik prevedeni recentni autori koji se bave pitanjem globalizacije. Stoga je i zanimljivo pročitati *Globalizaciju* kako bi smo bili u trendu svjetskih razmišljanja, koja pomažu razumijevanju složenog života u suvremenom svijetu i čovjekovu orijentiranju u njemu.

Ana Pažanin

VELIKA PREOBRAZBA

Politički i ekonomski izvori našeg vremena

Karl Polanyi

Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 1999., 334. stranice

U svome velikom priručniku *The handbook of economic sociology* iz 1994. godine (Princeton University Press, Russell Sage Foundation, New York), N. J. Smelser i R. Swedberg među utemeljiteljima ekonomske sociologije nabrajaju nekoliko velikih teorijskih imena. Navedena su tu, između ostalih, imena i K. Marxa, M. Webera, E. Durkheima, J. Schumpetera, T. Parsonsa i – Karla Polanyija (Beč, 1886.–SAD, 1964.). Zašto baš i ime Karla Polanyija?

Prije mogućeg odgovora na ovo pitanje, možda ovdje valja podsjetiti da su pojam “ekonomska sociologija” u sociologiju uveli Weber

i Durkheim. Mogli bismo reći (u najširem smislu) da je ekonomska sociologija posve određeni “sociološki pogled” usmjeren na ekonomske (gospodarske) probleme. Ili, kako bi to rekao N. J. Smelser još davne 1963. godine (*The Sociology of Economic Life*, Englewood Cliffs, New York), ekonomska sociologija je posebna sociološka disciplina koja primjenjuje referentne okvire (temeljne poglede), varijable i eksplanatorne modele sociologije na kompleks ljudskih aktivnosti koji se odnose na proizvodnju, raspodjelu, razmjenu i potrošnju rijetkih dobara i usluga. Bez obzira zadovoljava li nas i danas ta Smelserova definicija ekonomske sociologije ili ne, čini se da još iz šezdesetih godina teče rasprava o specifičnom odnosu ekonomskih i socioloških pristupa i kategorija, kao i sporenje o mjestu pojedinih autora unutar ove nove discipline.

Karl Polanyi je jedan od onih srednjoeuropskih intelektualaca koji su, u razdoblju prije i poslije Prvog svjetskog rata, razvijali nove ideje u raznim područjima znanosti, filozofije i umjetnosti, da bi kasnije, uoči nadolazećeg nacizma, životno i radno utočište našli u SAD-u. Polanyi je osoben zato što on doista pripada ekonomskoj sociologiji, ali je i nadmašuje, tražajući za društvenim sadržajima u formalnim ekonomskim kategorijama, čime je uspješno izbjegavao zamke i “metodološkog individualizma” klasične ekonomije i općenitih kategorija sociologije, često lišenih povijesnoga sadržaja. Nije čudno zato da i R. Kalanj u Predgovoru njegovoj knjizi u hrvatskom prijevodu ističe da, iako je K. Polanyi izvorno i disciplinarno ekonomist (ekonomski povjesničar, koji je uz to studirao pravo i filozofiju!), on ekonomsku akciju promatra, prije svega, iz kutova antropologije i sociologije, pridonoseći na taj način “antropologizaciji” i “sociologizaciji” ekonomije.

Kad je, pak, riječ o samoj ekonomskoj sociologiji, Smelser i Swedberg smatraju da su od ukupnih Polanyjevih djela za ekonomsku sociologiju najvažniji radovi koji se tiču dviju tema: 1) radovi o rađanju i razvoju tržišnoga društva u 19. i prvog polovici 20. stoljeća, 2) radovi o odnosu ekonomije i sociologije (društva) u tzv. primitivnim društvima. Po njima u *Velikoj preobrazbi*, jednome od temeljnih svojih radova (originalno izdanje izašlo je 1944. godine u Bostonu), Polanyi je prikazao povijesnu evoluciju “tržišnog mentaliteta”, tvrdeći da fa-